

Sprawozdanie z poradnictwa prawnego dla skazanych z warszawskich jednostek penitencjarnych

1. Przedmiot porad i główne problemy więźniów:

- **wyrok łączny**: udzielane porady dotyczyły przesłanek i warunków formalnych wystąpienia z wnioskiem o wyrok łączny, w tym także, jakie wyroki z warunkowym zawieszeniem wykonania kary można połączyć. Sprawdzano napisane przez skazanych wnioski o wydanie wyroku łącznego pod względem merytorycznym. Udostępniano także wzory takich wniosków.

- **sprawy lokalowe**: porady dotyczyły warunków ubiegania się o przydzielenie lokalu socjalnego. Informowano m.in. o możliwości zwrócenia się do urzędu gminy właściwej dla ostatniego miejsca zamieszkania z wnioskiem o przydzielenie bądź najem lokalu socjalnego. Podkreślał, że o taki lokal można się już starać w trakcie odbywania kary w ZK, choć ewentualne otrzymanie lokalu nastąpi po zwolnieniu z zakładu. Skazani potrzebowali też merytorycznej pomocy w sporządzeniu wniosku o oddanie w najem mieszkania.

W tej kategorii spraw często pojawiały się sprawy dotyczące eksmisji. Skazani, którzy zgłaszali te problemy, twierdzili, że ich żony wykorzystując fakt, iż oni przebywają w ZK, wnosili o rozwód z jednoczesną eksmisją.

- **sprawy odszkodowawcze**: porady dotyczyły przede wszystkim podstaw wystąpienia z pozwem o odszkodowanie za naruszenie godności w związku z nieprzestrzeganiem przez ZK przepisów o wielkości cel, w jakich przebywają skazani. Prawnik informował, iż w sprawach odszkodowawczych należy ustalić, a następnie wskazać w pozwie podmiot odpowiedzialny za naruszenie. Nierzadko skazani mieli z tym problemy, tym bardziej, że nie wszystkie sprawy dotyczyły więziennictwa.

Np. w przypadku jednego skazanego szkoda została wyrządzona podczas jego pobytu w izbie wytrzeźwień. Zgodnie z art. 39 ustawy o wychowywaniu w trzeźwości pozwanym nie może być Izba Wytrzeźwień ani Prezydent m.st. Warszawy, lecz Miasto st. Warszawa.

Pozostałe porady w tej kategorii spraw dotyczyły dochodzenia odszkodowania za warunki panujące w celach. Skazani pozywali Centralny Zarząd Służby Więziennej (jeden z sądów przyjął ten pozew) lub Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej. Właściwym pozwanym jest Skarb Państwa – Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej lub Skarb Państwa – Dyrektor danego Aresztu Śledczego lub Zakładu Karnego

Skazani byli też zainteresowani tym, jak wygląda proces sądowy w sprawie o odszkodowanie, jakie fakty i argumenty należy podnosić przed sądem, jakie zgłaszać wnioski dowodowe. Prócz pozwu o odszkodowanie, potrzebowali też sporządzenia wniosku o wyznaczenie adwokata z urzędu oraz wniosku o doprowadzenie na termin rozprawy.

- **sprawy rozwodowe**: porady dotyczyły treści odpowiedzi na pozew rozwodowy, przebiegu rozprawy rozwodowej, przesłanek orzeczenia wyroku rozwodowego, możliwości i przesłanek zaskarżenia wyroku. Pojawiło się też pytanie o powrót do nazwiska pańskiego po orzeczeniu rozwodu.

Do tej kategorii spraw należało zaliczyć także tzw. sprawy okołorozwodowe (które także były przez skazanych zgłaszane niezależnie). Były to zagadnienia związane z alimentami na rzecz

dzieci oraz małżonka, ograniczenia władzy rodzicielskiej nad dziećmi (przesłanki i zakres ograniczenia). Udzielenie porady co do możliwości odwołania się od wyroku w sprawie rozwodowej, jakie przesłanki, terminy, co należy podnieść.

Rozwód nierzadko wiązał się z pogorszeniem nie tylko sytuacji rodzinnej skazanych, lecz także społecznej i bytowej. W przypadku pewnej części skazanych wyroki rozwodowe nakazywały ich eksmisję. Przy nieprawomocnych, istniała możliwość odwołania się, i wówczas prawnik udzielał porady dotyczącej terminu i treści odwołania. W przypadku prawomocnych wyroków wskazywał, że żona jest zobowiązana wskazać skazanemu lokal zastępczy (socjalny). A jeśli mieszkanie z którego skazany ma być eksmitowany należy do wspólności ustawowej małżeńskiej – to niezbędne jest założenie sprawy o podział majątku i wówczas żona jest zobowiązana spłacić męża w połowie.

- **sprawy socjalne**: porady odnosiły się do zakresu i formy pomocy socjalnej, jaka przysługuje m.in. skazanym. Mają oni możliwość ubiegania się o pomoc z Funduszu Pomocy Postpenitencjarnej, a także zwrócić się o pomoc do miejskiego bądź gminnego ośrodka pomocy społecznej właściwego ze względu na ostatnie miejsce zamieszkania bądź zameldowania. Udzielano dokładnej informacji o rodzajach i zakresie tej pomocy przysługującej na podstawie ustawy o pomocy społecznej.

- **skargi na przewlekłość postępowania**: porady dotyczyły przesłanek wniesienia skargi na przewlekłość postępowania przygotowawczego na podstawie ustawy z 17.6.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. Nr 179, poz. 1843).

Skazani byli zainteresowani szczegółami procedury wnoszenia skargi (warunków formalnych, wskazania właściwego sądu). W miarę potrzeby przekazywano wzór skargi na przewlekłość postępowania.

2. Ograniczenie możliwości korzystania z praw przez skazanych

Skazani nie mają prawie żadnych informacji na temat obowiązującego prawa. Nie wiedzą, gdzie udać się, do kogo, nie znają podstawowych warunków zaskarżania orzeczeń, w szczególności w sprawach cywilnych. O ile w sprawach karnych skazani są w stanie jeden drugiemu coś poradzić (nie zawsze właściwie), to w sprawach cywilnych, rodzinnych, mieszkaniowych czy karnych wykonawczych niestety brakuje im wiedzy na temat podstawowych rzeczy.

Stąd też biorą się późniejsze problemy skazanych – utrata lokalu lub brak mieszkania, do którego można wrócić. Zagadnienie jest o tyle poważne, że brak mieszkania oznacza brak stałego miejsca zamieszkania, wymaganego przy rozpatrywaniu wniosków o udzielenie przerwy w karze czy warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Nierzadko skazani między sobą przekazują sobie „wymyślone” informacje (quasi-porady), np. iż można żądać odszkodowania rzędu miliona złotych za pobyt w przeludnionej celi. Powoduje to błędne, o ile nie bezpodstawne, formułowanie pism procesowych, a w następstwie – ich odrzucenie przez sąd.

Z problemów zgłaszanych przez skazanych w trakcie porad wynika, że w szczególności naruszane są ich prawa do odpowiedniej powierzchni celi mieszkalnej i wynikających stąd niedogodności (np. umieszczenie w celi niezgodne z klasyfikacją skazanych, zagrażające ich bezpieczeństwu).

Dużym problemem jest bezpodstawne ograniczanie przez personel więzienny dostępu do prawa oraz ograniczone możliwości udzielania przez tenże personel informacji, potrzebnych skazanemu. Nierzadko informacje te wpływają na prawidłowość i racjonalność wykonania kary (np. dotyczą możliwości łączenia kar).

Skazani nie rozumieją – i nie uzyskują od organów postępowania wykonawczego odpowiedniego wyjaśnienia – dlaczego sprawy przed sądem penitencjarnym dotyczące przerwy w karze czy warunkowego przedterminowego zwolnienia odbywają się bez wymaganej wnikliwości i rzetelności. Zdaniem skazanych sędziowie nie są zainteresowani ich argumentacją ani wnioskowanymi dowodami, zaś powody odmowy są lakoniczne i „kopiowane” z jednego szablonu.

3. Sprawy precedensowe

(a) *Warunkowe przedterminowe zwolnienie a wyrok łączny*

Waldemar B. pierwszy raz skazany wystąpił o wyrok łączny, jednakże przed rozpoznaniem tego wniosku sąd penitencjarny warunkowo przedterminowo go zwolnił. Gdy skazany przebywał na zwolnieniu, sąd karny rozpoznał wniosek o wyrok łączny i wydał wyrok, co spowodowało cofnięcie warunkowego przedterminowego zwolnienia i ponowne uwięzienie Waldemara B.

Skazany poinformował sąd karny przed wydaniem wyroku łącznego, iż jest na warunkowym zwolnieniu i cofa wniosek o wyrok łączny, jednak sąd nie wziął tej okoliczności pod uwagę. Nie zawiadomił też skazanego o treści wyroku łącznego i nie doręczył mu go, uniemożliwiając odwołanie.

W tym przypadku skazany powinien wystąpić do sądu karnego o doręczenie mu wyroku łącznego i ewentualnie wnieść następnie apelację. Jednakże najlepszą drogą dochodzenia jego praw jest wystąpienie z pozwem cywilnym o odszkodowanie za nieuzasadnione działanie sądu powodujące szkodę u Waldemara B. w postaci konieczności przebywania w ZK przez okres 3 miesiące pomimo, iż sąd penitencjarny udzielił mu zwolnienia.

(b) *Sprawa niedoprowadzania na sprawy cywilne, w tym rozwodowe, przy jednoczesnym braku ustanawiania pełnomocnika z urzędu*

Dariusz C. nie uzyskał odpisu wyroku rozwodowego i nie był obecny na sprawie. W związku z tym nie miał możliwości odwołania się. Jest to skuteczna podstawa do przywrócenia terminu do wniesienia odwołania od wyroku rozwodowego, o ile skazany udowodni, że nie odebrał odpisu wyroku rozwodowego.

W tej sprawie (jak w wielu podobnych) problemem był nagminny brak ustanawiania przez sądy pełnomocnika z urzędu dla skazanych przy jednoczesnym niesprowadzaniu ich na termin rozprawy rozwodowej. Sądy bowiem stoją na stanowisku, iż jeżeli skazany potrafi w jasny sposób, zdaniem sądu, przedstawić swoje argumenty, żądania i zarzuty, także w sprawach cywilnych, to może reprezentować się sam. Jednak sąd nie zdaje sobie sprawy z tego, iż pismo – pozew, który jest kierowany przez skazanego jest przez niego przepisany z opracowanego wzoru (także sporządzonego przez fachowego pełnomocnika wynajętego przez jednego ze skazanych). Nie oznacza to, że konkretny skazany jest zdolny do reprezentowania swoich interesów, obrony swoich racji i dochodzenia swoich praw. Zazwyczaj nie wie, o co konkretnie wnosić, jakie jego dobra zostały naruszone, jakie zarzuty musi podnieść przed sądem, co udowodnić i jak to udowodnić.

Problem ten pojawił się także w sprawach odszkodowawczych, gdy stroną pozwaną jest jednostka państwowa (Skarb Państwa- Centralny Zarząd Służby Więziennej, Skarb Państwa - Dyrektor jednostki penitencjarnej), reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, co powoduje, że skazany w starciu sądowym z taką osobą nie może skutecznie dochodzić swoich praw ze względu na nierówność broni.

Proces cywilny wymaga od strony powodowej (skazanego) udowodnienia swoich racji, jeżeli tego nie uczyni, sąd oddała pozew i następuje powaga rzeczy osądzonej. Najmniejszy nawet błąd działa na niekorzyść skazanego. A brak wiedzy fachowej stawia go na przegranej pozycji z powodu nierówności broni. Ta zaś jest warunkiem rzetelnego procesu.

(c) *Problem rozmieszczania skazanych*

Mariusz O., po raz pierwszy przebywający w areszcie, został umieszczony w celi z recydywistą. Twierdził, że spowodowało to uszczerbek na jego zdrowiu psychicznym i fizycznym. Skazany wystąpił ze skargą na czynności Służby Więziennej w związku z nieprawidłowym rozmieszczeniem i narażeniem na poniżające traktowanie bądź naruszenie reguły humanitarnego postępowania ze skazanymi.

Problem właściwego rozmieszczenia – zgodnie z klasyfikacją skazanych (art. 82 kkw) – wystąpił też w sprawie Mariusza J. Skazany został umieszczony w celi ze skazanym, co do którego miał podejrzenie, iż jest zarażony wirusem HIV. Sprawa ta wskazuje na kolizję pewnych interesów i praw. Sygnalizuje też niemoc SW oraz obawy skazanych przed zagrożeniem zarażenia się wirusem HIV, żółtaczką typu „C” lub inną chorobą zakaźną. Kolizja zachodzi między obowiązkiem zachowania tajemnicy medycznej (lekarz-pacjent), a obowiązkiem pieczy nad skazanymi i takiego kształtowania warunków pozbawienia wolności, aby ich zdrowie psychiczne i fizyczne nie pogorszyło się. Ponadto trudno znaleźć uzasadnienie dla izolacji chorych (nosicieli) skazanych przez cały okres odbywania kary w odrębnych celach czy oddziałach. Naraziłoby to ich także na niepotrzebną stygmatyzację.

(d) *Nieznajomość prawa szkodzi*

Jan A. wyrokiem sądu został pozbawiony prawa własności do gospodarstwa rolnego. Z ustaleń prawnika wynikało, że pozbawienie własności było wynikiem oszustwa pożyczki na gospodarstwo rolne, którego ofiarą *de facto* padł skazany.

Powstawało więc pytanie o możliwość wzruszenia prawomocnego wyroku pozbawiającego Jana A. prawa własności. Niezbędnym okazało się wniesienie zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa przeciwko pożyczkodawcy oraz wniesienie wniosku o przywrócenie terminu do wniesienia apelacji z jednoczesną apelacją w sprawie karnej.

4. Statystyka na dzień 31.12.2010

Okres statystyczny od 01.03.2009 – 31.12.2010

Liczba spraw – 207

Liczba przyjętych skazanych – 199

Liczba przyjętych skazanych:

- Areszt Śledczy Warszawa Białoleka – 54

- Areszt Śledczy Warszawa- Służewiec – 52

- Areszt Śledczy Warszawa- Grochów – 58

- Zakład Karny Warszawa-Białoleka – 43

Rodzaje spraw:

prawo cywilne – 114

prawo karne – 92

prawo karne wykonawcze – 47